

se peljali — in pokazala sta mi precejšen kos te čudovite dežele — so se ljudje prav zaradi tega lista ozirali po avtomobilu, na kar sta bila nadvse ponosna.

Od takrat smo si poleg novoletnih čestitk izmenjavali samo še razglednice in turistične prospekte slovenske oziroma koloradske dežele, ki je, kolikor sem mogel videti, ena najlepših severnoameriških dežel. Tudi za letošnje Novo leto sem dobil voščilo iz Kolorada. Toda pod novoletnimi željami je bil še pripis, napisan, kakor tudi voščilo, z nekoliko veliko žensko in značilno ameriško pisavo: *Vrnil se nam je en sin. Bil je eno leto v Vietnamu. Drugi odhaja tja. Hudo je, hudo.*

Nič več.

Toda ali ni to dovolj? Dva ameriška vojaka čiste slovenske krvi uničujeta vietnamsko ljudstvo in deželo. Njun oče je zapustil svoj rodni kraj, ki je bil tedaj še pod avstrijskim cesarjem, ne samo zato, da bi si prek oceana našel boljši kruh, marveč, kakor mi je povedal, tudi zato, da se ne bi tepel za koristi, ki so bile tuje njemu in njegovemu narodu, oba njegova sinova pa v daljni azijski deželi ubijata Vietnamce, ki niso ne Amerikancem ne Slovencem storili najmanjše krivice in prizadeli najmanjšega zla, tepeta se za koristi, ki so tuje tako narodu, h kateremu se še vedno štejeta njuna starša, kakor so tuje tudi narodu, h kateremu se prištevata onadva. Sta mati in oče še ponosna, da oba njuna sinova služita v ameriški vojski? Si to še štejeta v posebno čast? Imata na svoji hišici v oknu levo od vežnih vrat še tisti beli list s črnim napisom: OBA NAŠA SINOVA SLUŽITA V MORNARICI? Se še vozita z listom iste vsebine po prečudoviti koloradski deželi?

Po pripisu k njunemu letošnjemu voščilu bi sodil, da ne.

UMETNIŠKO IN LITERARNO ŽIVLJENJE NA OSVOBOJENEM OZEMLJU JUŽNEGA VIETNAMA

*Prevod iz knjige
»Vietnamese Studies«*

Na vsak kraj v Južnem Vietnamu lahko vsak hip brez predhodnega svara pade ameriška bomba iz zraka ali topniški izstrellek. Vseeno pa se na osvobojenih področjih ob vsakem času, kjer je kakšna umetniška prireditvev, igra ali filmska predstava, zbere velika množica gledalcev.

Vzemimo za primer okraj Cuchi, ne daleč od Saigona. Tam so Američani v eni izmed očiščevalnih akcij na nekaj vasi dvajset kilometrov od Saigona odvrgli 180.000 izstrelkov najrazličnejših kalibrov od 105 mm do 205 mm; sto-

tine letal, v številni B 52 so intenzivno bombardirale to področje in niti eno samo drevo — kaj šele hiše — ni ostalo nepoškodovano. Vendar ljudje, ki so se zatekli v podzemlje, niso zapustili svojega kraja, temveč so bili nazaj po ameriških osvajalcih.

Ves ta čas se je kulturna dejavnost nadaljevala. Skoraj hkrati, ko so se začeli ameriški napadi, so prišle skupine kinematografskih operaterjev, Umetniški ansambel osvoboditve in z njima tako znani umetniki in pisatelji, kot Huynh Minh Sieng in pesnik Giang Nam.

Kjerkoli je bila napovedana kakšna prireditev, so podnevi prišli ljudje, da bi izkopali podzemsko zaklonišče; zvečer so za njimi prišle cele družine, se posedle po zaklonišču in gledale predstavo. Vedno je bilo občinstva dovolj. Včasih je padla granata, vendar tisti, ki so bili le lažje ranjeni, so dostikrat odklonili zdravniško pomoč, čeprav je bila na razpolago, samo da so mogli ostati do konca.

Pa pogledjmo k bregovom reke, po kateri lahko ladje, ki plujejo od morja, dosežejo Saigon. Ameriške dnevne patrulje in pogosto bombardiranje niso mogli preprečiti napadov osvobodilnih sil na njihove ladje. Na obeh bregovih se razprostirajo nepregledna močvirja, kjer ljudi, ki gazijo po gostem blatu, obdajajo roji komarjev. V razvedrilo gverilcev, ki leže v močvirju, čakajoč na ameriške čolne, postavljajo umetniške skupine provizorične odre, večkrat na skupaj povezanih sampanih (kitajskih čolnih). Gledalci stoje po cele ure v močvari, golih nog in stegen, ki so namazane s plastjo blata, da bi jih varovalo pred piki komarjev.

Takšno je južnovietnamsko občinstvo na osvobojenih ozemljih. Umetnost jim je tako pri srcu, da se zaradi nje izpostavljajo smrti in najhujšim težavam. Cele družine hodijo po 10 ali 15 km peš, tvegajoč, da jih preseneti kje artilerijski ogenj, samo zato, da se bi lahko udeležili gledaliških predstav. Med Tet-skim festivalom leta 1966 je gledališka družina Longanske province nastopila pred kakimi 20.000 gledalci v krajih, oddaljenih komaj 15 km od Saigona; več kot polovico občinstva je prišlo iz mesta. Med njimi je bilo dosti državnih uslužbencev in vojakov marionetske vlade. Nobena umetniška prireditev, ki so jo organizirali saigonski oblastniki, še ni pritegnila take množice, kajti saigonskemu občinstvu se upirajo pesmi, plesi in igre, ki jih organizira ameriška vojska za psihično vojskovanje.

V skupinah po pet ali sedem ljudi potujejo umetniki naokrog s svojimi glasbili, osebno opremo in orožjem, obiščejo slednji kotiček dežele, sledijo četam na pohodu, gverilcem do njihovih bojnih položajev in ljudem na njihova delovna mesta. Skrivajo se po podzemskih zakloniščih in gibljejo po jarkih, ki so prepleteni med seboj, hodijo na bojišča, igrajo pred strelici, čakajočimi na spopad. Med dvema predstavama živijo kot drugi borci, kopljejo zaklonišča, kuhajo, popravljajo obleke za vojake in skrbijo za ranjence. Kadar okoliščine to dopuščajo, se gibljejo okoli v skupinah po 50 do 70 oseb z različnim repertoarjem. Pisatelji, dramatik, slikarji, filmski delavci, peveci, igralci — vsi živijo kot borci, skušajoč ostati kar se da blizu stvarnosti tega mnogoličnega in okrutnega boja.

Mnogokrat najdejo navdih za svoje pesmi, popevke, skeče, igre kar na bojišču... Filmski snemalci, tvegajoč svoja življenja, so vedno v neposredni bližini operacije. Večkrat se prikradejo tudi v mesta, ki jih drže v rokah sovražniki in filmajo politične in oborožene boje ljudstva. Neki snemalec se je

splazil celo na sovražno letališče, kjer je filmal pristajanje in vzlete letal. Okoliščine, v katerih so bili posneti ti filmi, seveda ne omogočajo doseči višjo tehnično raven, zato pa so njihove dokumentarične in zgodovinske vrednote brez primere. Nekateri teh filmov so dobili priznanja na mednarodnih festivalih.

Med operacijo »Podiranje cedar« januarja 1967 so Američani z buldožerji razirali mesto Bensuc, ki je imelo okoli 10.000 prebivalcev. Kljub temu pa so osvobodilne sile ogorčeno odbijale sovražnika in ljudstvo iz Bensuca se je kmalu vrnilo v svoje mesto, da znova postavi svoje domove. Kmalu zatem je že bil tam Umetniški ansambel osvoboditve z igro »Naša zemlja«, ki je zbudila splošno navdušenje in ljudi še bolj utrdila v njihovi odločitvi, da mesta ne zapuste.

Ljudje pa se ne zadovoljujejo samo z gledanjem predstav. Povsod ustanavljajo umetniške skupine, ki dostikrat tudi same poskrbe za vsebino svojega programa. To gibanje se širi po vseh osvobojenih področjih, tako velika je potreba po izpovedovanju čustev. Umetnost je postala življenjska nuja: umetniška izpoved je neločljiva od boja za svobodo. Naj navedemo kot primer vas M. v Longanski provinci. Američani so izbrali to provinco v bližini Saigona kot eno izmed ključnih področij za »pacifikacijo«. Tako je bila vas izpostavljena pogostemu bombardiranju in kanonadam. Kljub temu pa je imela tri umetniške skupine: eno sestavljeno iz odraslih, drugi dve iz otrok. Njihovo geslo je »Oder brez odra in petrolejka«, kar pomeni, da so pripravljene igrati kjerkoli, po dvoriščih, na cestah, pod zemljo in ob luči petrolejk. Celo takrat, ko je sovražnik še nadzoroval precejšen del province in ko so bili skoraj vsi vaščani v ječi, ta igralska družina ni nehala s svojimi uprizoritvami. Po 164 točk repertoarja so jih 76 sestavili domači avtorji.

Vselej, kadar je treba ljudstvu razglasiti kakšno zmago, propagirati direktivo Osvobodilne fronte, podnetiti jezo ali navdušenje, začnejo naši umetniki sestavljati popevke, skeče, ples, vaje lahko trajajo po nekaj dni ali pa tudi samo četrte ure. Nekoč je prišla neka skupina do bajte, kjer so prejšnjo noč granate ubile sedemčlansko družino. Ko so si ogledali kraj in se pogovorili z ljudmi, so se umetniki nemudoma lotili dela. Kmalu so uprizorili igrico »Krvavi dolg« pred tisočglavim občinstvom, ki je trepetalo od mržnje do sovražnika.

Iz tega velikega gibanja so zrasi najboljši pisatelji in umetniki, danes sloviti po vsej deželi; nekateri, ki so jim bila dela prevedena na druge jezike, postajajo znani tudi v tujini.

Giang Nam je imel šestnajst let, ko se je začela protifrancoska resistenca. Sprva je delal v informacijski službi Kanhoaške province, kjer je bila zemlja najbolj jalova, življenje najtrše in stalno pomanjkanje hrane. Potem so prišli Američani. V mestih pod marionetsko vlado je delal izmenoma kot voznik tricikla, težak na plantaži, knjigovodja v nekem podjetju. Sodeloval v množičnih spopadih in pisal pesmi. Medtem ko se je udeleževal velikih bojev, je bila njegova žena s petletnim otrokom v ječi. Leta 1965 so Američani začeli obsežno očiščevalno akcijo na področju Cuchi, kot smo omenili že zgoraj. Giang Nam je prišel tja, da bi napisal razpravo »Dežela ognja«. Potem se je pridružil borcem iz province Quang Nam, ki so obkoljevali bazo ameriških marincev pri Da Nangu, in napisal tam mnogo pesmi in zgodb. Nato se je vrnil v Longansko provinco, kjer je delal za krajevni časopis, zbirajoč svoje

pesmi iz prejšnjih časov. V svoji zgodbi »Na fronti« povzdiguje junaštvo longanskih umetnikov.

Nekoč je eksplodirala bomba tri metre od zaklonišča. Uro kasneje, ravno ko je južinal s tovariši, longanskimi umetniki, je zadela bomba njihovo hišo, ki se je zrušila. Lonci in ponve so bili razbiti, obleke ožgane. »Moji tovariši niso pokazali nobenega razburjenja«, piše Giang Nam. Ženske niti v zaklonišče niso hotele. Očitali smo jim, da so le preveč brezskrbne. Tuyet, igralka in pisateljica mi je rekla: »V zaklonišče pojdemo, ko se nam bo začelo dremati. Bombe ne morejo padati na nas venomer.« Tuyet in Nhan, časnikarki, sta bili nekoč, medtem ko so sovražniki napadali z napalmom, v zaklonišču. »Še pet dni potem«, je rekla Nhan, »nam je bilo, ko da nam pljuča gorijo, naša sapa pa je zaudarjala po petroleju.« Minili so dolgi meseci, preden sta si opomogli.

Tako živijo vietnamski pisatelji in umetniki. Nihče ne prejema plače, ne preprost borec ne vrhovni poveljnik ne gverilec ne pisatelj; vsi živijo z ljudstvom, sodelujejo pri proizvodnji, delijo veselje in žalost ljudstva. Kot vsi drugi mora tudi umetnik ali pisatelj razdeliti svoj čas na tri približno enake dele: enega za kopanje zaklonišča, enega za pridelovanje hrane in enega za svoje poklicno opravilo. Podzemski zaklonišča rabijo tudi kot prebivališča in dvorane za konference in mitinge. Veže jih zelo zapletena mreža jarkov in rovov, in kamorkoli greste, prva stvar, ki se je morate lotiti, je kopanje zaklonišč. Pridelovanje riža, koruze, manioke, ribarjenje in nastavljanje pasti za zverjad je drugo opravilo. Če jim po vsem tem ostane še kaj časa, se pisatelji lotijo pisanja. V pokrajini, kjer je zemlja jalova, ali kjer sovražnik kontrolira pretežni del teritorija, je vprašanje, kje dobiti hrano, vse prej kot lahko. Pesnik Panh Minh Dao se je hranil dolge mesece ob samem listju in divjih gomoljках. Na visokih planotah pa je stiska tudi za sol. Vse to pa ne zmanjšuje optimizma, ki sije iz vseh del teh pesnikov.

Roman »Hon Dat«, ki doživlja velik uspeh po vsej deželi, je njegov avtor Anh Duc napisal po dolgih letih gverilskega življenja v zahodnih predelih Mekonske delte. Njegovo vsakdanje opravilo je bilo izdajanje krajevnega biltena, pisanje člankov za neki lokalni časopis, upravljanje tiskarne in transportiranje papirja. Njegova tiskarna in uredništvo biltena sta bila venomer na poti, da bi se umaknila bombardiranju. Kadarkoli mu je čas dopuščal, je pisal svoj roman. Bombardiranj in kanonad je vajužen od svojega desetega leta, se pravi, že celi dve desetletji. Prva naklada njegove knjige, okoli 100.000 izvodov, je bila kmalu razprodana. V Hanoju so jo natisnili znova v sto tisočih izvodih in zdaj slovi že daleč naokrog.

Nguyen Duc Thuan je prestal šest let po ječah in taboriščih saigonskega režima, kjer so ameriški »svetovaleci« preskušali razne mučilne metode, da bi spodkopali moralo revolucionarjev. Za te metode je značilno kombiniranje najbolj okrutnega fizičnega pritiska z rafiniranimi moralnimi torturami. Leta in leta že stotine moških in žensk kljubuje tem mukam in preizkušnjam. Padec saigonskega režima leta 1963 je Nguyen Duc Thuanu omogočil, da se je rešil ječe. V svoji zgodbi »Zmagovalec« nadrobno pripoveduje o teh mučenjih na stotinah strani izredno žive proze.

Tudi slikarstvo se je razvilo na podoben način. Človek bi sodil, da sredi bomb, v džungli, v podzemskih zakloniščih slikanje ni mogoče; pa ni tako, saj se slikarji, s svojimi tornistri na hrbtu, vsepovsod drže gverilskih kolon, po-

stavlja svoja stojala povsod, kjer se ljudje borijo in delajo. Pa tudi borci jim pomagajo, ko jim kopljejo čim udobnejša zaklonišča za njihovo umetniško delo. In kadar kolone počivajo, razobesijo slikarji svoje slike po drevesih, da bi jih borci lahko videli in povedali svoje mnenje.

Nedavno je Založba osvoboditve izdala zbirko z reprodukcijami šestih slikarjev. Vsa njihova dela — skice, akvareli, risbe, oljne slike — odsevajo osebnost posameznih avtorjev, še bolj pa optimizem in borbenost vietnamskega ljudstva. Obrazi borcev, gverilcev, žensk in otrok, ki sodelujejo v boju, so nenavadno ekspresivni, krajine pa slikane z izredno ljubeznijo — iz njih je čutiti deželo in ljudstvo, ki je polno življenja.

Eden naših pisateljev je dejal: »Če hočeš videti heroje, ti ni treba storiti drugega, kot stopiti skozi vrata.« Zato ne primanjkuje tem ... Tu ima umetnost svoje korenine v življenju, izvira iz življenja, obenem pa globoko pronica vsakdanjo resničnost vietnamskega osvobodilnega boja.*

Prevedel M. B.

Peter Weiss:

DISKURZ
O PREDZGODOVINI IN POTEKU
DOLGOTRAJNE OSVOBODILNE VOJNE
V VIET NAMU
KOT PRIMER ZA NUJNOST
OBOROŽENEGA BOJA
ZATIRANIH Z NJIHOVIMI ZATIRANCI
KAKOR TUDI O POSKUSIH
ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE
DA BI UNIČILE
TEMELJE REVOLUCIJE

Prvi del

I. stadij:

...

Zbor Vietancev se razide z rahlimi premiki. S SZ pomočnika A in B. Prinašata nekaj okrasnih predmetov. Čelado za kralja, ogrinjalo za princeso. Nekaj kosov zelo slikovitega orožja. Skupina pantomimično nakaže naslednjo legendo.

* Transkripcija imen je takšna kot v angleškem prevodu.